

3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Верхов. Суду України від 31.03.1995 № 4 : станом на 27 лют. 2009 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

4. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

5. Примак В. Особливості відшкодування моральної шкоди як заходу правової відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 175–179.

6. Шигапова Е. І. Відшкодування моральної шкоди в Україні з урахуванням європейського досвіду. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 5. С. 83–87.

7. Митрофанов І. І. Механізм кримінально-правового регулювання : монографія. Кременчук : Видавець ПП Щербатих О. В., 2019. 480 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-23>

ІЛЮЗІЯ АВТОРСТВА: ПРОБЛЕМА ПЛАГІАТУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ І ЇЇ СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

Калюжна Аліна Юріївна

*студентка 5 курсу факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

У сучасному світі академічна доброчесність є невід’ємною складовою якісної освіти, яка спрямована на формування творчих і незалежних особистостей. Однак проблема плагіату серед студентів продовжує залишатися актуальною, створюючи ілюзію авторства, коли чужі ідеї та праці привласнюються без належного визнання. Таке явище не лише підриває моральні й етичні основи освіти, але й має серйозні соціальні наслідки, які впливають на формування професійного середовища та суспільства загалом.

Плагіат серед студентів часто виникає через низку факторів: тиск часу, недостатнє розуміння правил цитування, брак мотивації чи бажання спростити процес навчання. Водночас це явище має негативний вплив як

на академічну репутацію закладів освіти, так і на майбутню професійну етику студентів, що стають частиною суспільства.

Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту», академічна доброчесність визначається як сукупність етичних принципів і встановлених законом правил, яких повинні дотримуватися всі учасники освітнього процесу. Ці принципи застосовуються у навчанні, викладанні та науковій (творчій) діяльності для забезпечення довіри до результатів освітніх і наукових досягнень. Проте, навіть у сфері науки й освіти, які покликані розвивати знання та формувати моральні цінності, час від часу трапляються випадки обману, підроблення та фальсифікації. Такі явища не лише знижують цінність освіти, але й ставлять під сумнів наукові досягнення, уповільнюючи прогрес науки. І. І. Митрофанов звертає увагу на те, що під час написання наукової роботи слід обов'язково посилатися на авторів і джерела, з яких були запозичені матеріали або окремі результати, що пов'язано з академічною доброчесністю [1, с. 89–93]. Використовуючи в науковій роботі ідеї або розроблення, що належать також і співавторам, разом з якими були написані наукові праці, слід указати на це в роботі [2, с. 156–157].

Саме тому сьогодні нерідко молоді випускники стикаються зі знеціненням свого диплому на ринку праці. Потенційні роботодавці замість визнання кваліфікації часто запитують про практичний досвід, що свідчить про кризу довіри до системи освіти в цілому та вищої освіти зокрема. Однією з причин такої ситуації є недотримання принципів академічної доброчесності, яке, на жаль, стало поширеним явищем у закладах вищої освіти.

Дослідження свідчать, що корінь проблеми здебільшого полягає в нечітких уявленнях про «норми» академічної поведінки. Наприклад, опитування, проведене аналітичним центром «Вокс Україна», демонструє, що списування є звичною практикою у школах, яку толерують як учні, так і вчителі. Ця тенденція продовжується і в закладах вищої освіти, де академічна недоброчесність набуває ще більш складних форм [3].

Ситуація в наукових установах залишається малодослідженою, але навряд чи вона кардинально відрізняється. Відсутність публічного контролю та відповідальності посилює проблему. Таким чином, усвідомлення учасниками освітньої і наукової спільноти важливості дотримання академічної доброчесності має безпосередній вплив на якість освіти, розвиток науки, а також на економічний і соціальний прогрес нашої країни.

Закон України «Про освіту» у статті 42 визначає порушення академічної доброчесності, серед яких виділяються: академічний плагіат –

це привласнення наукових або творчих результатів, отриманих іншими особами, шляхом їхнього оприлюднення (частково чи повністю) як власних досліджень або творчих досягнень. До цього також належить відтворення опублікованих текстів чи творів мистецтва інших авторів без належного зазначення їхнього авторства; самоплагіат – це повторне оприлюднення власних наукових результатів, які вже були раніше опубліковані, з поданням їх як нових досягнень чи відкриттів [4].

Р. Б. Шишка звертає увагу на серйозну проблему, що постала перед сучасним суспільством, – розвиток ринку навчальних робіт, які варіюються від звичайних шкільних контрольних до магістерських досліджень. За його словами, така діяльність не зустрічає жодного спротиву, водночас завдаючи шкоди процесу інтелектуалізації суспільства та знецінюючи значення диплома про вищу освіту.

Р. Б. Шишка переконаний, що студенти повинні самостійно освоювати навчальні дисципліни та виконувати письмові роботи, передбачені навчальними планами. Адже несамостійно написаний реферат стає першим кроком до подальших порушень у вигляді плагіату, що формує інтелектуальну обмеженість. На практиці це призводить до того, що магістри нерідко не мають базових навичок проведення дослідної роботи, аналізу емпіричного матеріалу, а також здатності робити узагальнення, формулювати висновки та пропозиції [5, с. 172].

Про важливість запобігання та виявлення плагіату свідчать не лише українські реалії, але й результати міжнародних досліджень. У 2013 році в країнах ЄС було проведено опитування в рамках дослідження «Impact of Policies for Plagiarism in Higher Education Across Europe». У цьому опитуванні взяли участь майже 5 000 студентів і викладачів із 27 країн ЄС. Наприклад, у Франції студентів запитали: «Коли вам стало відомо про плагіат і його негативні наслідки?». Результати показали, що: близько 52% опитаних отримали таку інформацію ще до вступу до університету; 39% – під час навчання на бакалавріаті; 1% – лише під час аспірантури чи докторантури; 9% зізналися, що досі не мають жодних знань про плагіат. Таким чином, майже половина студентів дізналися про плагіат ще у школі [6, с. 30–31].

Серед основних причин, які спонукають до плагіату, дослідження виділяє: брак часу для самостійного виконання завдань; надію на те, що викладачі не помітять плагіату; невміння формулювати власні думки; легкий доступ до матеріалів в Інтернеті; недостатнє знання про відповідальність за порушення академічної доброчесності. Ці фактори вказують на необхідність посилення роботи зі студентами щодо розуміння важливості самостійної роботи та відповідальності за дотримання академічної доброчесності.

В межах освітньої реформи уряд прагне підвищити рівень академічної доброчесності. Законопроект № 10392, зареєстрований парламентарями у січні 2024 року, має на меті систематизувати та доповнити чинні норми законів «Про освіту» та «Про вищу освіту», які окреслюють види порушень доброчесності, роботу НАЗЯВО, а також відповідальність за недоброчесність, зокрема позбавлення наукових звань [7]. Автори проекту зазначають, що існуючі положення несистемні та не забезпечують чіткого правового розуміння академічної доброчесності. Законопроект пропонує розширити її визначення, додаючи поняття цінностей, таких як чесність, довіра, повага, відповідальність. Водночас такі категорії є оціночними, що ускладнює їхнє практичне застосування.

Окрім плагіату та фальсифікації, порушеннями доброчесності пропонується визнати відчуження авторства, несамостійне виконання завдань, недобросовісне оцінювання, академічний саботаж, а також порушення під час експертної чи видавничої діяльності. Законопроект передбачає, що заклади освіти й науки мають самостійно виявляти такі порушення, розглядати справи й застосовувати санкції. Для цього потрібна спеціальна система, яка нині існує лише у деяких установах. Проект також деталізує відповідальність: працівників можуть позбавляти звань, нагород чи посад, застосовувати дисциплінарні санкції. Для студентів передбачено академічні й виховні заходи, зокрема тематичні заняття. Однак положення про остаточність рішень освітніх закладів суперечить Конституції, яка гарантує право на судові оскарження [7].

Отже, проблема плагіату серед студентів є серйозним викликом для сучасної системи освіти, оскільки підриває довіру до наукових досягнень та знецінює значення вищої освіти. Недотримання принципів академічної доброчесності формує культуру обману, яка переходить у професійне життя, спричиняючи негативні соціальні та економічні наслідки. Українське законодавство вже містить положення щодо забезпечення академічної доброчесності, зокрема в Законі України «Про освіту», але практика їх застосування залишається обмеженою через недосконалість механізмів контролю та відповідальності. Запропоновані законодавчі зміни, такі як Законопроект № 10392, спрямовані на систематизацію норм і розширення понять академічної доброчесності, є важливим кроком у боротьбі з плагіатом.

Вирішення проблеми плагіату вимагає комплексного підходу, що включає освітні ініціативи, технічні інструменти для виявлення порушень, а також створення культури доброчесності серед студентів і викладачів. Лише таким чином можна підвищити якість освіти,

зміцнити довіру до освітніх установ і сприяти формуванню суспільства, заснованого на чесності та відповідальності.

Література:

1. Митрофанов І. І. Окремі аспекти необхідності дотримання вимог академічної доброчесності. *Академічна відповідальність* : мат. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15 квітня 2021 року). Київ : Київський регіональний центр НаПрН України. С. 89–93.

2. Митрофанов І. І. *Методологія й організація юридичних наукових досліджень* : навчальний посібник. Кременчук : Видавництво «НОВАБУК», 2023. 312 с.

3. Доброчесність та ставлення до корупції серед українських учнів. URL: <https://voxukraine.org/dobrochesnist-ta-stavlennya-do-koruptsiyi-sered-ukrayinskyh-uchniv> (дата звернення: 18.11.2024).

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 6 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

5. Шишка Р. Б. Плагіат та його прояви і небезпеки. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 170–176.

6. Троцька В. Запобігання та виявлення плагіату у вищій освіті (за матеріалами досліджень у ЄС та Україні). *Теорія і практика інтелектуально власності*. № 5. 2016. С. 29–38.

7. Про проєкт Закону України про академічну доброчесність : Постанова Верхов. Ради України від 08.01.2024 № 3939-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43481> (дата звернення: 20.11.2024).